

Hryciuk, Roman

"Czynniki wyznaczające rozwój rolnictwa na obszarze województwa olsztyńskiego", Jerzy Suchta, Olsztyn 1975 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 541-544

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

luje się do powtarzania przez tę prasę wówczas argumentu, iż stanowiłoby to naruszenie układu poczdamskiego (s. 151). Wydaje się jednak, że w tym wypadku autor pominął stosunki polsko-czechosłowackie, które rzutowały na stanowisku różnych sił politycznych w Polsce wobec problemu serbołużyckiego.

Umowne pojmowanie „granicy zachodniej” zobowiązało Dobrzyckiego do zainteresowania się problemami Prus Wschodnich. Książka zawiera fakty, które potwierdzają tezę już niejednokrotnie formułowaną w polskiej literaturze, że tak w społeczeństwie polskim, jak i we wszystkich rządach koalicji antyhitlerowskiej, najwcześniej w latach wojny dojrzała myśl o konieczności zlikwidowania rządów niemieckich na terenie Prus Wschodnich i że polskie aspiracje zgłaszane wobec tych obszarów nie wywoływały większych sprzeciwów ze strony mocarstw zachodnich, które dość powściągliwie przyjmowały inne postulaty terytorialne. Przy czym Dobrzycki ukazuje, że nawet w okresie odradzania się koncepcji rewizjonistycznych wobec postanowień poczdamskich przedstawiciele mocarstw alianckich, którzy wypowiedzieli się za odebraniem Polsce przyznanych wcześniej ziem, nie widzieli tej możliwości na terenie Prus Wschodnich, nie widzieli możliwości przywrócenia tam władzy niemieckiej (por. np. s. 107).

Trafnie charakteryzując stanowisko mocarstw zachodnich wobec Polski, Dobrzycki starał się ukazać ich korzenie w globalnej polityce tych państw wobec całego bloku komunistycznego. Autor zwrócił uwagę na to, że niejednokrotnie kształt terytorialny nowej Polski ułatwiał zrozumienie i akceptację przeobrażeń politycznych w niej zachodzących ludziom, którzy jeszcze w pierwszym okresie po zakończeniu wojny stali na innych płaszczyznach politycznych. Sprawy te jednak nie zostały przedstawione w sposób wystarczająco pogłębiony, co szczególnie wyraźnie można odczuć czytając uwagi autora dotyczące wpływu koncepcji endeckich na teoretyczne rozważania dotyczące problemów granicy polsko-niemieckiej, jak i losów politycznych endecków.

Koncentrując uwagę na bezpośrednich sprawach granicznych Dobrzycki podkreśla jednak, że problem granicy zachodniej był jednak rozumiany nie tylko jako kwestia regulacji granic między Polską a Niemcami, ale w ogóle dotyczył sprawy ułożenia warunków współżycia między obu narodami. Interesujące, lecz niestety nie wyjaśnione w pełni i nie w pełni udokumentowane jest spostrzeżenie autora, że wpływ na zmiany wobec tak pojętego problemu granicy zachodniej miały zmiany zachodzące w radzieckiej strefie okupacyjnej, przemiany demokratyczne.

Wskazując wielokrotnie na szczególne uznanie w polskiej działalności propagandowej argumentacji historycznej, i to tak w życiu wewnętrznym państwa polskiego, jak i polskiej propagandzie zagranicznej autor zwraca uwagę, iż w krajach zachodnich bardzo niechętnie przyjmowano taką argumentację jako podstawę rozstrzygnięć politycznych. Szczególnie zaznaczało się to wśród polityków Wielkiej Brytanii (por. s. 164) i wyraźnie przypominało postawę tego kraju po pierwszej wojnie światowej. W świetle faktów przytoczonych przez Dobrzyckiego widać natomiast, jak wielki był wysiłek polskiego aparatu administracyjnego i politycznego, zmierzający do wykształcenia w społeczeństwie polskim po wojnie uczuciowego zaangażowania się po stronie nowych kształtów terytorialnych odbudowującego się państwa polskiego.

Książka Dobrzyckiego wskazuje na nie zbadane dotąd zagadnienia związane z dziejami polskiej granicy zachodniej. Sygnalizuje, iż istnieje potrzeba podejmowania i prowadzenia nowych badań nad tymi problemami.

Wojciech Wrzesiński

Jerzy Suchta, *Czynniki wyznaczające rozwój rolnictwa na obszarze województwa olsztyńskiego*, Olsztyn 1975, Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie nr 47, ss. 187, tabel 86, rycin 14.

We *Wstępie* autor nie przedstawił celu i zakresu pracy. Można jednak sądzić, że do celów cząstkowych należy: wypracowanie przesłanek właściwej oceny dotychczasowego poziomu i możliwości rozwoju olsztyńskiej gospodarki żywnościowej; wykazanie na przykładzie województwa olsztyńskiego pilnej konieczności i uwa-

runkowań procesu specjalizacji i kooperacji produkcji rolnej jako bardzo ważnego wyznacznika postępu w rolnictwie, zwłaszcza na ziemiach północnych i zachodnich; przegląd walorów procesu specjalizacji i kooperacji produkcji w rolnictwie oraz uwzględnienia powiązań między rolnictwem a przemysłem spożywczym przy uwzględnieniu specyficznych warunków przyrodniczych i społeczno-ekonomicznych Warmii i Mazur; istotne wzbogacenie bazy informacyjnej wykorzystywanej w długookresowym planowaniu regionalnym; twórcza adaptacja osiągnięć nauk ekonomiczno-rolniczych i wniesienie własnego oryginalnego wkładu w doskonalenie naukowych podstaw systemu funkcjonowania terytorialnych kompleksów rolniczo-żywnościowych.

Powyższe ujęcie zamierzeń autora jest wysoce dyskusyjne, ponieważ sama książka stanowi przykład wielowarstwowej i wielokierunkowej problematyki badawczej. Powinna ona zainteresować specjalistów, studentów i działaczy społeczno-gospodarczych nie tylko z obszaru Polski północno-wschodniej. Wiele interesującego materiału znajdują w niej dla siebie naukowcy z różnych dziedzin nauk: społeczno-ekonomicznych, przyrodniczych i technicznych. Historycy, ekonomiści, politycy, rolnicy i inni badacze współczesnych dziejów Warmii i Mazur pracę tę będą zapewne cenili coraz bardziej w miarę upływu czasu.

Bibliografia i źródła obejmują łącznie 203 woluminy opracowań w języku polskim, tłumaczeń na język polski i nieliczne prace, co jest w pełni zrozumiałe, w językach obcych. Na podstawie *Wykazu źródeł i literatury* warto zwrócić uwagę na daty druku pozycji z literatury przedmiotu lub powstania opracowań źródłowych. Według dokonanego obliczenia 17 pozycji bibliograficznych pochodziło z okresu do 1960 roku włącznie, 52 odpowiednio z lat 1961—1965, 47 z pięciolecia 1966—1970, 29 z roku 1971, 30 z 1972, 24 z 1973 oraz 3 z 1974 i jedna nawet z 1975 roku, mimo iż praca została oddana do składania 25 listopada 1974 roku. To zestawienie informuje o horyzoncie czasowym rozprawy Jerzego Suchty, która w podstawowej swojej części dotyczy olsztyńskiej gospodarki żywnościowej w latach 1960—1973. Wskazuje ono równocześnie, że większość wykorzystanych przez autora opracowań pochodzi z okresu poprzedzającego obecną strategię rozwoju społeczno-ekonomicznego Polski, w tym poszczególnych regionów.

Niewątpliwym osiągnięciem Jerzego Suchty, godnym kontynuowania i nadsiadownictwa, stało się umiejętne wykorzystanie dorobku naukowego, już o znaczeniu historycznym, dla potrzeb badawczych rozwoju olsztyńskiego kompleksu produkcyjno-żywnościowego. Bogata baza źródeł jest mocnym atutem recenzowanej książki. Należało jednak pełniej wykorzystać dorobek wielu autorów¹, zwłaszcza metodologiczny przy analizie makroekonomicznej. W książce Jerzego Suchty nie znajdujemy także dostatecznego potraktowania literatury dotyczącej rewolucji naukowo-technicznej i oczekiwanego jej wpływu na procesy perspektywicznego rozwoju rolnictwa, mimo iż w części prognostycznej autor przedstawił zarys stanu gospodarki rolnej województwa olsztyńskiego w roku 1990.

Rzetelna, wszechstronna, prawidłowa z punktu widzenia naukowego, czasem nawet przesadnie drobiazgowo dokumentacja i ilustracja graficzna stanu i tendencji rozwojowych olsztyńskiego rolnictwa w latach 1960—1973 stanowią bezspornie najwartościowszą warstwę tej rozprawy. Dlatego niezbędne jest selek-

¹ Wypada tu wymienić takie prace, jak: B. Winiarski, *Podstawy programowania ekonomicznego rozwoju regionów*, Warszawa 1966, głównie rozdział V *Warunki i czynniki rozwoju regionów*; K. Secomski, *Podstawy planowania perspektywicznego*, Warszawa 1967, przede wszystkim rozdziały 9—12; wybór opracowań pod red. A. Kuklińskiego; *Planowanie rozwoju regionalnego w świetle doświadczeń międzynarodowych*, Warszawa 1974; C. Bielecki, *Ekonomika i planowanie rozwoju regionów*, Warszawa 1974; F. Tomczak, *Rolnictwo Polski Ludowej. Zarys ekonomiki*, Warszawa 1969, przynajmniej rozdział XXVIII *Intensywność rolnictwa w poszczególnych rejonach kraju*; niektóre artykuły w pracy zbiorowej pod red. J. Lewandowskiego, *System funkcjonowania gospodarki socjalistycznej*, Warszawa 1973. Wielce przydatne mogły być także opracowania A. Wosia, K. Bajana, Z. Grochowskiego i innych. Brak uwzględnienia prac wielu autorów nie zmienia tego faktu, iż publikacja Jerzego Suchty jest poważnym wydarzeniem w olsztyńskim ośrodku naukowym.

tywne przedstawienie, oczywiście dobranych subiektywnie, najbardziej interesujących faktów, zjawisk i procesów odnotowanych w omawianej dysertacji.

Z syntetycznej i nowatorsko przeprowadzonej charakterystyki miejsca rolnictwa olsztyńskiego w rolnictwie kraju na wyeksponowanie zasługują:

— zmniejszenie udziału województwa olsztyńskiego w krajowej powierzchni zasiewów z 5,7% w latach 1961—1965 na 5,4% w okresie 1971—1973, ziemiaków odpowiednio z 5,0% na 4,1%, wzrost uprawy buraków ze stanu 2,2% na 2,5%, stosunkowo ustabilizowany wieloletni udział upraw rzepaku i rzepiku na poziomie nieznacznie poniżej 6,0%, istotny udział regionu w zasiewach lnu, wynoszący ponad 1/9 jego uprawy w Polsce;

— plony przeliczeniowe w województwie olsztyńskim w latach 1971—1973 wynosiły średnio rocznie około 24,3 q/ha przy średniej krajowej 24,9 q/ha;

— obsada i produktywność zwierząt na tle poziomu ogólnokrajowego wykazywała korzystną tendencję rozwojową, zwłaszcza w bydło, czego dowodziło piąte miejsce województwa olsztyńskiego wśród regionów Polski, jednakże na 1 tonę produkcji żywca wołowego w 1973 roku było tu potrzeba 16,6 ha powierzchni paszowej, w kraju 12,5 ha, a w woj. opolskim odpowiednio tylko 7,4 ha;

— produkcja globalna rolnictwa w Olsztyńskim stanowiła około 5% produkcji rolnej w Polsce, wskaźnik produkcji towarowej osiągnął wyższy poziom — 5,3%, głównie dzięki stosunkowo dużym rozmiarom skupu żywca wołowego, mleka, owiec i zbóż — na 4—5 miejscu w kraju;

— w wyniku niewystarczających zdolności przerobowych miejscowego przemysłu spożywczego, szczególnie określonych przez autora, znaczne ilości surowców rolnych wywożono poza Warmię i Mazury, a przede wszystkim do województwa katowickiego, krakowskiego i poznańskiego.

Podane i inne wyniki posłużyły autorowi do zgłoszenia postulatu, zresztą coraz owocniej realizowanego, o przyspieszenie rozwoju olsztyńskiego przemysłu spożywczego i ściślejszego jego powiązania z całokształtem przemian tutejszego rolnictwa. Sprawę tę szeroko udokumentował również w rozdziale III, w którym głębiej potraktował ogólne wyznaczniki wzrostu i rozwoju rolnictwa w regionie olsztyńskim, a wśród nich warunki i czynniki przyrodnicze oraz społeczno-ekonomiczne. Wśród tych ostatnich należy wymienić: stosunki demograficzne, strukturę agrarną i władania ziemią, istniejącą wiejską sieć osadniczą wraz z infrastrukturą techniczną, środki trwałe i inwestycje. Te ostatnie stanowią około 6,1% nakładów na tworzenie majątku trwałego w rolnictwie krajowym i jednocześnie 36,4% całości inwestycji województwa olsztyńskiego.

Najcenniejsza, z naukowego punktu widzenia, jest interesująca próba syntetycznej oceny ogólnych warunków produkcji rolniczej. Autor uwzględnił 6 składników: wskaźnik wartości rolniczej przestrzeni produkcyjnej (za Instytutem Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa); liczbę zatrudnionych w rolnictwie na 100 ha użytków rolnych; obsadę inwentarza żywego w sztukach przeliczeniowych na 100 ha użytków rolnych; zużycie nawozów mineralnych w kg NPK na ha powierzchni zasiewów; nakłady inwestycyjne w latach 1961—1970 na 1 ha użytków rolnych i wartość środków produkcji na ha użytków rolnych. Poziom ogólnokrajowy tych wskaźników przyjęto za 100 punktów, natomiast w poszczególnych województwach za tyle punktów, jaki był ich stosunek procentowy do odpowiednich wielkości ogólnopolskich. Przy 600 punktach przeciętnych w Polsce w 1970 roku, województwo olsztyńskie wyceniono na 564,5 punktów, to jest 94,1%, podczas gdy województwo opolskie na 779,5 punktów, czyli 129,9% średniej ogólnopolskiej. Posługując się tą samą metodą rejon Szczycina wyceniono na 377 punktów i najkorzystniej rolnictwo kętrzyńskie — 590 punktów.

Rozdział IV wyróżnia się korzystnie bogactwem danych dotyczących poziomu i struktury produkcji rolniczej, a jego słabą stroną jest niedostatecznie pogłębiona analiza przyczyn stwierdzanych tendencji rozwojowych. Do głębszych refleksji powinny skłaniać omówienia produkcji zbożowej, gospodarki ziemniaczanej, upraw przemysłowych, chowu bydła i trzody chlewnej. Główny akcent w tej części pracy, jak się wydaje, spoczął słusznie na problematyce gospodarki paszowiskowej. Cenna jest tu różnorodna analiza porównawcza między innymi w przekroju sektorów społeczno-ekonomicznych rolnictwa. Jednakże częściej należało udzielać odpowiedzi na pytanie — dlaczego? Np. na stronie 86 czytamy: „Wydajność łąk w województwie

była niższa średnio o prawie 5,5 q z ha niż przeciętnie w kraju, podczas gdy potencjalne możliwości są tu nieco wyższe od krajowych". Jakże wartościowe byłoby poznanie przyczyn takiego stanu rzeczy! Stąd też należałoby życzyć, aby przy innych okazjach częściej rozwijał stronę przyczynową przedstawianych zjawisk i procesów.

Rozdział V dotyczy przede wszystkim: czynnika pracy żywej; ogólnych związków intensyfikacji rolnictwa z warunkami glebowymi i ich produktywnością; szczególnej roli trwałych użytków zielonych i upraw pastewnych na gruntach ornych dla rozwoju chowu bydła; najważniejszych przesłanek rozwoju produkcji trzody chlewnej; efektywności produkcyjnej rolnictwa i jego specjalizacji.

Brakuje szerszego naświetlenia powyższych wątków pracy, do których wielu badaczy olsztyńskiego rolnictwa będzie niejednokrotnie powracać. Z obowiązku recenzenta należy jedynie odnotować, że szczególnie „twórczy niedosyt” pozostawia część dotycząca roli procesu specjalizacji w podnoszeniu efektywności produkcyjnej rolnictwa. Objętość tego fragmentu (ss. 129—133) jest niewspółmiernie mała, jeśli się zważy, że ten problem został szeroko potraktowany między innymi w obcojęzycznych streszczeniach pracy, we *Wstępie* oraz w *Uwagach końcowych* i wnioskach.

W praktyce planistycznej i w realizacji polityki rolnej należy zapewnić zgodność działań z istotą myśli Jerzego Suchty wyrażonych m.in. słowami: „Wynika stąd potrzeba stosowania preferencji inwestycyjnych i kredytowych, zmierzających do koncentracji środków materiałowych na obszarach, gdzie przyrost produkcji rolniczej może być szczególnie wysoki”. I właśnie troska o maksymalizację efektów z oczekiwanych rosnących nakładów na gospodarkę żywnościową w planie perspektywicznym znalazła pełne odzwierciedlenie w rozdziale VI i podsumowaniu rozprawy, w którym uwzględniono założenia i konsekwencje *Programu rozwoju kompleksu produkcyjno-żywnościowego woj. olsztyńskiego do roku 1990*, zatwierdzonego przez Biuro Polityczne KC PZPR w dniu 4 czerwca 1974 roku.

Roman Hryciuk